

“ОСІНЬ НАРОДІВ” І ПОЛЬСЬКА ФІЛОСОФІЯ

Восени 1989 року розпочалась т. зв. “осінь народів” - обвальний процес розпаду комуністичної системи. Велику роль у цьому відіграв громадський рух “Солідарність”. Польща визволилась з-під радянської опіки. Країна була визнана як демократична правова держава, в якій верховна влада належить народові і здійснюється через Сейм. Країна, що належить до кола латинської цивілізації, орієнтується на Захід, на всі його спільноти.

Філософія розвивається далі вже без втручання цензури. З’являється багато праць (оригінальних і перекладів) також з галузей раніше особливо утиснутих, як то: соціальна філософія, філософія політики, польська еміграційна філософія (Бохенський), російська філософія (Бердяєв, Шестов), чеська (Масарик, Паточка). Знову відродилися давні філософські часописи: “Філософський кварталник” у Кракові та “Філософський огляд” у Варшаві. Спостерігається поява багатьох здібних філософів молодого покоління, передусім, Кшиштоф Михальський (нар. 1948 р.) - директор Інституту Наук про Людину у Відні, Цезар Водзинський - автор праць про Хайдеггера та Шестова, Ян Воленський - автор ґрунтовної монографії з львівсько-варшавської школи, Яцек Юліуш Ядацький - автор праць про польську філософію чи Ришард Ядчак з Торуня - невтомний дослідник доробку школи К. Твардовського. У Любліні в колі Католицького університету вирізняється, передовсім Анджей Бронк, а в етиці - Петро Ярошинський.

В університеті ім. Марії Кюрі-Скłodовської дуже активну філософську діяльність провадив антрополог культури Кшиштоф Брозі, який передчасно пішов із життя. Великих результатів обіцяє досягти творчість наукового об’єднання логіків і методологів групи Яцека Пашничка. Значний доробок у галузі філософії цінностей має Здислав Цацковський, а також багато істориків філософії. Тут з’явилися, як і в усій Польщі, значні особистості, які спроможні вільно провадити свої дослідження.

Певну орієнтацію для стану філософського середовища дав 6-й Польський філософський з’їзд у 1995 році в Торуні. Він зібрав аж 800 філософів. Суперечки точилися у багатьох секціях. Матеріали з’їзду частково опубліковані. Виявилось, що філософія - це передусім сфера вищих навчальних закладів, де працює найбільше філософів. В окремих вузах виходять часописи, видається багато книжок, у тому числі наукових збірок.

У такій розмаїтості часом буває важко зорієнтуватися. Немає вже сьогодні, наприклад, єдиного філософського часопису, як колись “Філософські студії” (вже не видається), який охоплював майже всі філософські осередки країни. Також Комітет Філософських наук Польської Академії наук, котрий має ініціювати і координувати дослідження, на разі займається досить попереднім

розпізнаванням сфери діяльності.

Жодне об'єднання не має монополії або першості на якісь дослідження. Не відчувається (як у деяких країнах) особливої різниці щодо якості праць співробітників академії наук та вузівських викладачів. Досить часто працівники вузів, озброєні філософською дидактикою, публікують не менше і не гірше від своїх колег з академії.

Надолужується також упущення щодо видань енциклопедичного типу. З'являються словники та енциклопедії з різних галузей філософії та філософії в цілому. Раніше то було важко, бо певні праці, наприклад, з філософії суспільства, треба було витримувати в дусі єдиної доктрини (т. зв. історичного матеріалізму). Коли прийшли кращі часи, ми почали видавати словники та енциклопедії. Наприклад, під моєю редакцією вийшли: "Етичний словник", "Малий етичний словник", а також "Мала філософська енциклопедія". Обширну філософську енциклопедію видали також колеги з Люблінського Католицького університету.

У польській філософії після 1989 року відбулися і "якісні" зміни. Значно послабла марксистська філософія. Зрештою, у Польщі вона ніколи не мала мислителів високого класу типу Лукача, Грамші. Польські марксистки, які розпочинали обнадійливо, як то Казимір Келлес Краус (1872-1905), Станіслав Бжозовський, вмирали молодими, інших замордували окупанти. Повоєнний марксизм був дуже схоластичним, закостенілим, і те, що було в ньому найбільш школярським, так званий діалектичний матеріалізм, відійшло у непотріб. Були, однак, цікаві дискусії про соціалістичну аксіологію, про соціалістичний гуманізм (Ян Стшелецький), які зверталися не тільки до марксизму, але й до багатих позамарксистських джерел соціалістичної думки у Польщі (навіть до пізнього Адама Міцкевича, до Едварда Дембовського, котрий промайнув, ніби метеор, загинувши у краківському повстанні 1846 року). Цікаві матеріали, що стосуються цього типу соціалізму, містить, наприклад, творчість Адама Цюлкоша, що помер в еміграції.

З'явилися також нові напрямки філософської думки. Розвивається течія аналітичної філософії, у Варшаві виходять цінні тематичні антології аналітичної філософії. Традиції аналітичної школи сягають у нас ще 30-х років (напр., у працях Марії Осовської). Сьогодні вони виявляються в різних філософських галузях. Впливи аналітичної майстерності помітні у багатьох філософів (напр., в аксіології Ії Лазарі-Павловської, нині вже покійної учениці Осовської).

Життєздатним філософським напрямком є постмодернізм, який деким трактувався як філософський бур'ян. Частково, зрештою, полеміка між постмодерністами та антипостмодерністами - то полеміка між "молодими" і "старими". Постмодернізм однак впровадив до польської філософії нову проблематику і, зокрема, новий погляд на проблеми пізнання. Він твердить, не без певної слушності, що пізнання має характер культурний, контекстний, історичний, конвенціональний та антиесенціалістичний. Він акцентує роль плюралізму, свободи, хоча також, на жаль, ірраціональності.

Неодноразово "молоді" зазнавали уроки як ірраціональності, так і хаосу й перенесення. Дискусії постмодерністів, а також їхні тексти (йдеться про польські осередки) досить часто є дуже барвистими, ефектними, але не завжди прозорими й глибокими щодо сутності питання.

Попри все, незважаючи на всі суперечки між старими школами і новими,

польська філософія дістала велику свободу розвою. Спостерігається поява багатьох цінних публікацій середнього та молодого покоління. Щороку в значних філософських осередках, таких, як Варшава, Познань, Люблін, Краків, Вроцлав, Торунь та ін. з'являється багато праць, написаних на високому рівні. Шкода тільки, що поширення книг, особливо "провінційних", залишає бажати кращого, і наприклад, філософ з Вроцлава не знає добре доробку Любліна і навпаки. Ще один недолік - справа вивчення філософії в деяких вузах (де філософія вивчається поверхово, "по слідах"), а також в середніх школах. Фатальною помилкою є розпорядження вивчати в польських середніх школах або релігію, або етику. Відтак, хто не хоче вчити релігію, мусить вчити етику й навпаки. Складається враження, що етика і релігія є щонайменше протилежні, якщо взагалі не чужі одна одній. Можливо, колись після спрямованої реформи освіти будуть вивчатися і релігія, і релігієзнавство (знання про релігії), й етика, а додатково ще й елементи громадянської культури. Зараз, на жаль, замість впровадження у школах пропедевтики громадянської культури йде бій за... сексуальне виховання.

**(Переклав з польської
В. Личковах).**

